

4. Helbig G. Deutsche Grammatik / G. Helbig Leipzig. – 1968. – 146 S.

5. Sommerfeld R. E. Zur Aufstellung von Satztypen substantivischer Sätze des Deutschen unter Einbeziehung der Valenz / R. E. Sommerfeld. – 1988. – 150 S.

6. Weidenfeld K. S. Besser reden, schreiben, rechnen. – Grundlagen für Erfolg in Schule und Beruf. / K. S. Weidenfeld. Falken – Niederhausen / Ts. Verlag. 1995. – 184 S.

УДК 811.134.2'25

А. Ю. Марховська,

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДТВОРЕННЯ ІСПАНСЬКОЇ НЕЦЕНЗУРНОЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Відтворення іспанської нецензурної лексики українською мовою, Марховська А.Ю. У даній статті розглядаються шляхи відтворення іспанської обценної лексики українською мовою. Для цього було здійснено аналіз функціонування відповідного прошарку лексики у системах іспанської та української мов. Матеріалом цієї наукової розвідки слугує роман К. Ріко-Годой «Бути жінкою і не померти, намагаючись залишитись нею» і його переклад українською мовою.

Ключові слова: обценізм, лайка, художній переклад, адекватність.

Воспроизведение испанской нецензурной лексики в переводе на украинский язык, Марховская А.Ю. В данной статье были рассмотрены способы воспроизведения испанской обценной лексики в украинском языке. Для этого был произведен анализ функционирования соответствующей лексической прослойки в испанском и украинском языках. Материалом этого исследования стал роман К. Рико-Годой «Cómo ser mujer y no morir en el intento» и его перевод на украинский язык.

Ключевые слова: обценнизм, бранные слова, художественный перевод, адекватность.

The ways of translating Spanish obscene words into Ukrainian, Markhovska A.Y. The following article is aimed to outline the most common and appropriate ways of translating Spanish obscene words and expressions into Ukrainian language. For this purpose there has been conducted an analysis focusing on the main functions of obscene words and expressions in Spanish and in Ukrainian. There have been given various definitions and classification paradigms of obscene words and phrases, according to Ukrainian, Spanish and Russian researchers. The article «The ways of translating Spanish obscene words into Ukrainian» is aimed to represent the general trends of use of obscene words and expressions in daily life, as well as the peculiarities of certain obscene words and phrases, that are normally being used in spoken Spanish. This investigation is based upon C. Rico Godoy's novel «Cómo ser mujer y no morir en el intento» (1990) and its translation into Ukrainian (2011). This analysis shows that the Spaniards are traditionally more prone to swearing, comparing with the Ukrainians, which is, however, generally not considered socially unacceptable behavior of any kind. Ukrainians, in their turn, tend to use less emotionally intense, if not neutral, words and set phrases. It is quite true that the above exposed situation may represent a problem when translating Spanish contemporary literary pieces into Ukrainian, since the trends of using strong language in Spanish and in Ukrainian slightly differ. It is, in its turn, an extremely interesting, creative and challenging task.

Key words: obscene words, swearwords, literary translation, adequacy.

Відомо, що прошарок обценної лексики присутній практично у кожній мові, наявний він також в іспанській та українській мовах. Вважається, що лайливі вислови мають давнє походження, яке пов'язують із вербалізацією непристойних жестів, покликаних висловлювати ставлення одного мовця до іншого або до комунікативної ситуації (напр., жест «дуля»).

На думку Л. О. Ставицької, обценною лексикою прийнято називати табуйовані непристойні слова та вислови [4, с. 17]. Це ті слова та вислови, які використовуються на позначення статевих органів та актів, інтимних частин тіла, фізіологічних відправлень та невербальних жестів [2].

Згідно з класифікацією, запропонованою Л.О. Ставицькою, характерні для української мови обценні слова та вислови можна поділити на наступні групи:

1. «Матірні» слова, пов'язані з сексуальною діяльністю;
2. Обценізми сексуальної та несексуальної сфери.

Для іспанського ж мовного простору, на думку Антоніо Лукаса, найбільш характерними є наступні різновиди обценної лексики [5]:

1. Бласфемізми (богохульні слова та вислови);
2. Обценізми сексуальної сфери;
3. Скатологічна лексика (слова та вислови, пов'язані з фізіологічними відправленнями).

Відповідно, типи обценних слів та висловів, характерних для іспанської та української мов, багато у чому збігаються. Проаналізувавши низку досліджень, присвячених функціонуванню обценної лексики у системах різних мов, ми з'ясували, що деякі науковці намагаються знайти відповідь на питання про те, чому і задля чого люди лаються. В. І. Жельвіс, зокрема, вважає, що порушення існуючих мовних табу шляхом вжитку нецензурної лексики можна порівняти з участю у карнавалі, коли мовець нібито вдає з себе іншу людину, «одягає маску» [1, с. 36–37]. Втім, таке «карнавальне» сприйняття нецензурних слів зникає, коли їх вжиток стає нормою, а не грою у порушення правил. Л.О. Ставицька, у свою чергу, переконана у тому, що роль нецензурних слів та висловів необхідно розглядати залежно від віку та статі мовця, а також соціальної страти, до якої він належить [4, с. 35]. Приміром, у середовищі підлітків лайка є тим, що свідчить про приналежність кожного з них до однієї й тієї ж групи, тобто, способом самоідентифікації. Так, вважається, що чоловіки лаються частіше, ніж жінки, проте з вуст жінки лайливе слово або вислів звучить більш потужно. Крім того, традиційно в Україні чоловіки утримуються від лайки у присутності жінок та дітей. З іншого боку, серед певних прошарків суспільства лайливі слова використовуються «замість розділових знаків». Як бачимо, у кожному з перерахованих вище випадків функція лайки є відмінною, різним є і ступінь експресивності, притаманний непристойному слову, вжитому у кожній комунікативній ситуації. Відтак, «сила» лайки проявляється у тому ступені, яким її наділяє безпосередньо мовець. Про експресивність лайки пише й іспанський дослідник Рауль дель Посо: «Немає іншої такої мови, як наша, якою можна було б так само гарно когось принизити. Це мова заздрощів та злості. Втім, це приносить і певне полегшення» [5]. Думку про те, що вжиток непристойних слів у певних ситуаціях можна порівняти з катарсисом, поділяє і Л. О. Ставицька. Вона вважає, що порушення табу, вербалізованим проявом якого є лайка, можна вважати не тільки локутивним, а й іллокутивним актом [4, с. 26]. Ін-

шими словами, вжиток лайки допомагає зняти напругу і навіть уникнути фізичної агресії. Тобто, як для іспанців, так і для українців вжиток непристойних слів можна вважати характерним і таким, що не обмежується поодинокими випадками.

Втім, попри те, що природа української та іспанської лайки є подібною, функціонування обценізмів у цих двох мовах викликає чимало питань. Якщо в іспанській мові вжиток лайки у розмовному мовленні та у художній літературі є достатньо співвідносним (про що свідчить добраний нами матеріал), то в українській мові можна спостерігати значні розбіжності вжитку обценізмів у площинах розмовного мовлення, художньої літератури та перекладу. Так, протягом тривалого часу літературні твори, що видавалися, зокрема, українською мовою, підлягали прискіпливому редагуванню; з огляду на це, напевне, за радянських часів лайка могла з'явитися лише у літературі «самвидаву». Українська ж художня література останніх років зазнала у цьому сенсі суттєвих змін. На погляд Л. О. Ставицької, вжиток обценізмів у сучасній українській літературі є навіть надмірним: «Той, хто епагує, ставить за мету <...> привернути увагу <...>. Складається враження, що нове покоління українських письменників змагається між собою, як далеко можна зайти у порушенні загальноприйнятих заборон» [4, с. 55–56]. Попри такий «бум» лайки в українській літературі, на художній переклад ця тенденція, здається, досі не поширилася – перекладачі, зокрема, іспанськомовної прози не поспішають відтворювати усі слова та вислови «з перцем», якими часто рясніє оригінал. Про причини цього явища складно говорити однозначно, а шляхи відтворення таких висловів ми спробуємо проаналізувати на основі нашого матеріалу.

Зауважимо, що результати нашої наукової розвідки не слід вважати універсальними, оскільки ми опрацювали матеріал лише одного роману, але даний аналіз, на наш погляд, може слугувати ілюстрацією вжитку нецензурної лексики носіями іспанської мови. Отже, проаналізувавши роман Кармен Ріко-Годой «Бути жінкою і не померти, намагаючись залишитись нею», ми з'ясували, що більшість наявних у тексті обценісних висловів зводиться лише до трьох понять: «*cojones*» (позначає орган чоловічої статевої системи), «*coño*» (позначає жіночий статевий орган) та «*joder*» (позначає статевий акт). Кожне з цих понять належить до категорії обценізмів сексуальної сфери.

У системі іспанської мови обценізне слово «*cojones*» є досить продуктивним джерелом утворення експресивних висловів, які мають різні значення. Так, наприклад, «*estar tocándose los cojones*» означає «не займатися нічим важливим», «*tocarle los cojones a alguien*» – «робити комусь неприємно», «*acojonar*» – «лякати», «*estar acojonado*» – «бути наляканим», «*tener cojones*» – «мати мужність». Кожен з цих висловів має грубі українськомовні відповідники, проте, як бачимо, перекладачки роману, Г. Верба та Н. Хижняк, відтворюють їх описово і пом'якшено.

Так, вислів «*Me estoy tocando los cojones*» було відтворено за допомогою парафрази «байдики б'ю»:

¿Me estoy tocando los cojones! [7, с. 108] – Та я тут просто байдики б'ю [3, с. 64].

Аналогічно, вислів «*tocar los cojones*» було описово відтворено через усталену фразу «діставати за живе»:

... ¿por qué me tienes que tocar siempre los cojones de esta manera? [7, с. 18] – ... чому ти завжди маєш діставати мене за живе? [3, с. 10]

Вислови «*acojonarme*», «*estoy acojonada*», які апелюють до відчуття страху, було відтворено шляхом генералізації – «[мене] залякати», «[мене] охоплює страх»:

¿Una conspiración de mujeres para acojonarme? [7, с. 117] – Змова жінок, аби мене залякати? [3, с. 70] та

Lo que en realidad quiero decir es que estoy acojonada... [7, с. 101] – Насправді я хочу сказати, що мене охоплює страх... [3, с. 60].

До генералізації вдалися перекладачки цього роману і під час відтворення безпосередньо номінації відповідної частини тіла чоловіка – «*un rodillazo en los cojones*» у перекладі стало ударом «коліном поміж ніг».

Debería darle dos hostias y un rodillazo en los cojones [7, с. 165]. – Мені слід було б дати йому кілька ляпасів та ще коліном поміж ніг [3, с. 99].

Цікаво, що «*cojones*» може апелювати і до позитивних людських властивостей; так, вислів «*tener cojones*» означає «мати мужність», а вислів «*no tengo cojones*» з наступного уривку було, відповідно, відтворено описово – «в мене не вистачить мужності»:

No tengo cojones; me pondría a decir impertinencias [7, с. 31]. – Для цього в мене не вистачить мужності [3, с. 45].

Якщо вислови зі словом «*cojones*» нерідко можуть мати позитивне значення, то слово «*joder*» переважно має негативний підтекст, виражає роздратування та негативні емоції, або ж є синонімічним до слова «*зінсувати*».

Для відтворення висловів зі словом «*joder*» перекладачки, як і у наведених вище випадках, вдаються до парафрази з більш або менш високим ступенем експресивності. Так, вислів «*joder el baño*» було відтворено за допомогою цілковитого нейтрального відповідника «зінсувати насолоду від ванної»:

... ya me has jodido el baño... [7, с. 108] – ... ти вже зінсував мені насолоду від ванної... [3, с. 64]

У свою чергу, вислів «*la cena se va a joder*» Г. Верба та Н. Хижняк відтворили за допомогою більш емоційно забарвленої фрази «*ніти під три чорти*», яка відповідає оригіналу не лише за змістом, а й за настроєм:

... pero la cena se va a joder... [7, с. 118] – Але вся вечеря ніде під три чорти [3, с. 71].

Втім, переклад наступного фрагменту знову було здійснено шляхом застосування прийому нейтралізації, результатом якого став вислів «зовсім не хочеться», який передає зміст оригіналу, але не його емоційне забарвлення:

Me jodería mucho llegar tarde a casa de mi madre... [71, с. 110] – Мені зовсім не хочеться заїздити на вечерю до матері... [3, с. 66]

У той же спосіб відтворюється у наступному фрагменті слово «*joder*» у значенні «робити комусь неприємно»: «*No jodas*» було перекладено, як «не жартуй»:

No jodas, Antonio [7, с. 41]. – Не жартуй, Антоніо [3, с. 49].

Втім, в іншому фрагменті, де слово «*joder*» було використано в оригіналі роману в аналогічному контексті, його було відтворено через розмовну форму «діставати»:

... vienes a joderme... [7, с. 108] – ... тобі треба діставати мене... [3, с. 64]

Досить часто слово «*joder*» грає у мовленні роль вигуку, що виражає роздратування або невдоволеність. Українська мова багата на вислови, які передають цей настрій і не є при цьому обценізмами. Для відтворення такого вигуку перекладачки роману обрали стилістично забарвлений сталий вислів «*чорт забирай*»:

... no te sabrees otra vez, joder [7, с. 23]. – ... чорт забирай, не заводься знову [3, с. 40].

Так само, як і слово «*joder*», слово «*coño*», а також його похідні та вислови, до яких воно входить, передає переважно негативні емоції. В іспанській мові є чимало висловів з обценізмом «*coño*», які, до того ж, досить різноманітні за змістом. Наприклад, «*en el quinto coño*» означає «дуже далеко»; «*importarle a alguien un coño*» – «не мати для когось значення»; «*salir a alguien del coño*» – «мати сильне бажання щось зробити» тощо. Крім того, це слово часто грає у мовленні роль вигуку, який, залежно від ситуації, виражає позитивне або негативне ставлення мовця до неї.

Аналізуючи переклад роману «Бути жінкою і не померти, намагаючись залишитись нею», ми зробили висновок про те, що прямий відповідник цього слова, напевне, здався перекладачкам занадто грубим, оскільки вислів «*qué coño te importa*», який означає «не мати для когось значення», було відтворено шляхом заміни сталим висловом «яке [тобі] в біса діло», еквівалентним за значенням, але більш нейтральним за тональністю:

... a tí *qué coño te importa* donde voy o no voy en Navidad [7, с. 100]. – ... а тобі *яке в біса діло*, як я проведу ці дні? [3, с. 60]

Разом з тим, така перекладацька трансформація здається нам доцільною, оскільки для вдалого відтворення емоції, висловленої у цій репліці, буквальный переклад кожного слова зовсім не є обов'язковим.

У наступному ж фрагменті оригіналу слово «*coño*» грає роль вигуку, який виражає роздратування. Втім, неважко переконатися, що у перекладі вигук відтворено не було; емоцію ж, яку виражає ця фраза, було передано за допомогою підсилювально-видільних часток «та» і «вже»:

¡Qué te bañes, *coño*! [7, с. 24] – *Та йди вже купатися!* [3, с. 40]

Відтак, здійснений аналіз дає нам змогу сформулювати певні висновки. На наш погляд, опрацьований нами матеріал свідчить про те, що наразі в українському художньому перекладі існує помітна тенденція до пом'якшення, а нерідко навіть і нейтралізації обценізмів. Такий перекладацький підхід, напевне, можна пояснити тим, що наявність у тексті перекладу прямих українських відповідників іспанськомовних обценізмів, вжитих в оригіналі, зумовила би його значну вульгаризацію. Нам здається, що самий факт уникнення таких прямих відповідників не становить загрози для збереження адекватності перекладу, оскільки ступінь експресивності цих обценізмів у мові оригіналу, тобто, в іспанській мові, є значно нижчим, ніж ступінь експресивності аналогічних обценізмів в українській мові. Разом із тим, відтворення обценізму, який належить до пласту емоційно забарвленої лексики, за допомогою емоційно нейтрального відповідника є, на нашу думку, перешкодою для адекватного сприйняття тексту перекладу. Українська мова багата на стилістично забарвлені слова та вислови, які при цьому не є грубими, а відтак, на наше переконання, емоцію, виражену в оригіналі обценізмом, доцільніше було б відтворювати у перекладі через стилістично забарвлені слова або усталені вислови, аніж шляхом повної нейтралізації перекладу.

Література:

1. Жельвис В. И. Поле брани: Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира: научное издание. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Научно-издательский центр «Ладомир», 2001. – 352 с.
2. Оржеховський С. Політика лайки: чи можливий мат у солов'їній мові? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.prostory.net.ua/articles/481-2012-01-23-12-58-29>
3. Ріко-Годой К. Бути жінкою і не померти, намагаючись залишитися нею: Роман. – Перекл. з ісп. Г. Верба та Н. Хижняк // «Всесвіт», 2011. – № 1–2. – С. 33–118.
4. Ставицька Л. О. Українська мова без табу / Л. О. Ставицька. – К.: Критика, 2008. – 454 с.
5. Lucas, A.: ¡Qué bien sienta soltar un taco! [Recurso electrónico]. – Modo de acceso: URL: <http://www.elmundo.es/magazine/2003/203/1060873003.html>
6. Pamies, A., Manjón, F. J., Luque Durán, J.: Diccionarios del insulto. – Península, 2000.
7. Rico-Godoy, C.: Cómo ser una mujer y no morir en el intento. – Madrid: Ediciones Tema de Hoy, S.A. – 196 pp.

УДК 378:37.032

Л. В. Мельник,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

ДО ПИТАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

У статті подано стислий огляд підходів до визначення поняття «інтертекстуальність». Інтертекстуальність визначається як вкращення в текст інших текстів у вигляді цитат, аллюзій та ремінісценцій.

Ключові поняття: інтертекстуальність, переклад, стилізація, цитата.

В статті представлений короткий теоретичний огляд визначення поняття «інтертекстуальність». Інтертекстуальність визначається як включення в текст інших текстів у вигляді цитат, аллюзій та ремінісценцій.

Ключевые слова: интертекстуальность, перевод, стилизация, цитата.

This article represents a brief theoretical overview on the definition of «intertextuality». The article deals with the terms intertext and intertextuality as it is treated in modern communicative linguistics. Special attention has been paid to the formation of intertextual ties of «text in text» and «text within texts» types. The approaches to the definition of the category of intertextuality are suggested. Intertextuality is defined as interspersing a text with other texts in the form of quotations, allusions and reminiscences. The original essence of the term «intertextuality», introduced into linguistic usage by poststructuralist Julia Kristeva as the synthesis of structural semiotics and plurality of meanings in every belles-lettres text, is considered. An emphasis is laid on the elucidation of the conventionally used in linguistics terms, for the nomination of which the term «intertextuality» is applied for the modish purpose.

The relevance of the given research is caused by the general tendency of combined researches in linguistics which foresee analysis of the whole body of external and internal connections of a text of fiction and means of their realization in the explicitly intertextual process of functioning of the text. The aim of the paper is an attempt to define basic regulation for the linguistic theory of intertextuality, which preconditions scientific novelty the paper.

Key words: definition «intertextuality», intertext, translation, stylistics, allusion, reminiscence, quotation.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики тексту інтертекстуальність визнається умовою існування будь-якого тексту. Інтертекстуальні зв'язки в тексті мають свою специфіку, виконують особливі функції в кожному конкретному тексті. Існуючи як універсальна текстова категорія та водночас основний принцип сучасної культури постмодернізму, інтертекстуальність при цьому все ще не отримала повного та несуперечного висвітлення у роботах лінгвістів. Вивчення інтертекстуальних зв'язків можна здійснювати в різних текстах. Тенденція сучасної лінгвістики до проведення комплексних досліджень зумовлена великою зацікавленістю до вивчення інтертекстуальності. Під інтертекстуальністю ми розуміємо наявність у новому тексті стереотипних елементів, образів, ситуацій, що взяті з творів інших авторів [6]. Незважаючи